

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เริ่มจากผู้วิจัยมีความสนใจ ในแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมประกอบกับผู้วิจัยปฏิบัติงานเกี่ยวข้องอยู่กับการศึกษา จึงนำทั้งสองส่วนเข้ามาร่วมกันแล้วได้คำว่า การมีส่วนร่วมทางการศึกษา ในทัศนะของผู้วิจัย การศึกษานั้นต้องมี ผู้เกี่ยวข้องอยู่สองประเภทคือ ผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ฉะนั้นบุคคลทั้งสองประเภทนี้จึงควรมีส่วนกำหนดทิศทางหรือเลือกสรรสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามที่ตนเองต้องการได้ ประกอบกับ ผู้ให้และผู้รับบริการต่างเป็นสมาชิกของชุมชน ผู้วิจัยจึงอนุมานว่า ผู้ให้บริการและผู้รับบริการคือ ชุมชน จึงเกิดส่วนที่สามที่ต้องการนำมารวมเข้าด้วย ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วก็ได้หัวข้อที่ผู้วิจัยสนใจคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เมื่อได้หัวข้อที่สนใจแล้วผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา รายงาน การประชุม ผลการวิจัยต่างๆ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการวิจัย เมื่อกรอบแนวคิดชัดเจน ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการโดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร
2. การกำหนดแหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ตามข้อมูลที่ปรากฏในบทที่ 2

การกำหนดแหล่งข้อมูล

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้คือ ศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชุมชนชนบท ศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผล

ต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมุ่งหาคำตอบว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มีลักษณะเป็นอย่างไรและเกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง แหล่งข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษา คือ บ้านพระนอน หมู่ที่ 5 และบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7 ตำบลคอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือก แหล่งข้อมูลนี้ เพราะ

1. เป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ศึกษาต้องการศึกษา
2. เป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวกทุกฤดูกาล ได้รับข้อมูลข่าวสารจากหลายทาง
3. ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี
4. เป็นพื้นที่ที่พึงจะได้รับการจัดตั้งให้มีองค์การบริหารส่วนตำบล
5. เป็นพื้นที่ที่ประชากรในพื้นที่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในระดับสูง

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบท ปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ในชุมชน ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

1. นายกมล เรือนทอง	กำนันตำบลคอนแก้วและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5
2. นายมานพ สุวรรณชมภู	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7
3. จำสืบเอกรพันธ์ ศรีชนะ	ประธาน อบต.คอนแก้ว
4. นายแก้ว สมทรัพย์	สมาชิก อบต.คอนแก้ว บ้านพระนอน หมู่ที่ 5
5. นายทองคำ บุญสูง	เจ้าของโรงงานอิฐบล็อกจากบ้านสันเหมือง
6. นายมนัส บุญมี	เจ้าของกิจการผลิตดอกไม้ไฟในบ้านสันเหมือง
7. นายประชน สุวรรณชมภู	เจ้าของรถโดยสารเล็ก บ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
8. คุณแม่มุด สุวรรณชมภู	ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
9. นายสังจา รักร่วม	สมาชิกในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
10. นางมุกดา รักร่วม	สมาชิกในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
11. นายสุนันท์ ปัญญานาม	ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านพระนอน
12. นายแดง หลักดี	แพทย์ประจำตำบลคอนแก้ว
13. นายสำรอง สมบูรณ์ชล	ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านพระนอน หมู่ที่ 5

14. นายประจักษ์ จันทรโสกา	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านศาลา
15. นายนิคม โพธิ์ดี	ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
16. นางสม คำฝั้น	ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
17. นายดา คำฝั้น	ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
18. นางสุวรรณา ควงงาม	สมาชิกในชุมชนบ้านพระนอน หมู่ที่ 5
19. นางจันทร์สม ปัญญานาม	สมาชิกในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
20. นางสมศรี ชื่นชม	สมาชิกในชุมชนบ้านพระนอน หมู่ที่ 5
21. นายสุรพล อยู่คำ	สมาชิกในชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7
22. พระครูบุญรัตน์	เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์สันเหมืองประชาราม
23. พระครูสมศักดิ์	พระในสำนักสงฆ์สันเหมืองประชาราม
24. พระครูสิทธิศักดิ์	เจ้าอาวาสวัดพระนอน
25. พระมหาสุวิทย์	พระในวัดพระนอน
26. พระมหาไถรรงค์	พระในวัดพระนอน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ประกอบด้วย

1. ตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยในฐานะเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมา จึงได้ทำความเข้าใจเบื้องต้นว่าสิ่งสำคัญของการเก็บข้อมูล คือ

- 1.1 เน้นความเป็นมนุษย์ของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย
- 1.2 เน้นข้อมูลที่เป็นระบบความหมายและการรับรู้ปรากฏการณ์
- 1.3 เน้นจุดยืนแบบคนในต่อการรับรู้ปรากฏการณ์
- 1.4 เน้นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของปรากฏการณ์

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในการดำเนินการสัมภาษณ์ผู้วิจัยปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตรอง ไม่เคร่งครัดในเรื่องของขั้นตอนและลำดับของคำถาม แต่ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามนำที่จะทำการสัมภาษณ์ไว้อย่างกว้างๆ แล้วเป็นการล้วงหน้า (Interview Guideline) ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยศึกษาจากกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์นั้นจะซักถามอย่างละเอียด โดยใช้คำถามนำอย่างกว้างๆ ถ้าได้คำตอบที่ไม่ชัดเจนผู้วิจัยก็จะอธิบายความหมายหรือซักถามเพิ่มเติม แต่จะไม่ยึดติดกับเวลาหรือ

ขั้นตอนในการดำเนินการ แต่จะขึ้นอยู่กับสภาพความเหมาะสม ช่วงเวลาและสิ่งแวดล้อม โดยพยายามทำให้เป็น ธรรมชาติมากที่สุด ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้สังเกตบริบทต่างๆ รอบข้างประกอบไปด้วย เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาระดับหนึ่งก่อน พร้อมกับการจดบันทึกรายละเอียดที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และการสังเกตในประเด็นต่างๆ ไว้อย่างละเอียด ในภายหลัง ต่อจากนั้นจึงนำมาเรียบเรียงหรือจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบอีกครั้ง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยความเป็นข้าราชการครูของกองการศึกษาสงเคราะห์และกำดั่งเป็นนักศึกษาที่ทำการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา โดยปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้เข้าไปอาศัยและใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านเป้าหมาย เพื่อศึกษาและมองปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้โดยตรง และยังสามารถสื่อความหมายโต้ตอบกันได้ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย (Two-Way Communication) ผู้วิจัยสร้างความสนิทสนมโดยเข้าไปทำความรู้จักกับผู้นำ ประชาชนในชุมชนทั้งสองและผู้บริหาร ครู อาจารย์ในโรงเรียนทั้งสองประมาณเดือนพฤษภาคม 2541 เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เป็นกุญแจแนะนำบุคคลอื่นต่อไป
2. ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทำการศึกษา เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์
3. ผู้วิจัยดำเนินการทำแผนที่ทางกายภาพ (Physical map) เพื่อบอกลักษณะทางกายภาพที่ตั้งของชุมชน วัด โรงเรียน ตลาด ร้านค้า
4. ผู้วิจัยได้วางแผนและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้
 - 4.1 การเตรียมการเพื่อการสัมภาษณ์ โดยจำแนกรายชื่อ ที่อยู่ และลักษณะของแหล่งข้อมูล สอบถามประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) หลังจากนั้นติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อกำหนดเวลาการสัมภาษณ์ และเตรียมอุปกรณ์ในการจดบันทึก
 - 4.2 ก่อนการเริ่มสัมภาษณ์ผู้วิจัยสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง โดยการพูดคุยเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์ ในบางครั้งถ้าผู้ให้สัมภาษณ์อยู่กันเป็นกลุ่ม ผู้วิจัยก็ขอเข้าร่วมสนทนาคู่ก่อน แล้วจึงจะค่อยพูดในประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และพยายามชักชวนผู้ให้ข้อมูล

ร่วมแสดงความคิดเห็นด้วย แต่ถ้าผู้วิจัยพบว่าการให้ข้อมูลบางอย่างของผู้ให้ข้อมูลจะทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในกลุ่มสนทนาและอาจจะนำไปสู่การประนีประนอมทางความคิดขึ้นได้ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่แท้จริง ผู้วิจัยก็จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลต่อไป และตรวจสอบข้อมูลนี้โดยการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูล คนอื่นอีก รวมทั้งศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

- 4.3 การบันทึกข้อมูล ข้อมูลใดที่สามารถบันทึกได้ทันทีก็จะบันทึกไว้ ส่วนข้อมูลที่ไม่สามารถบันทึกได้ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยก็จะกลับมาบันทึกเมื่อกลับถึงบ้านพัก

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตอยู่ในภาคสนาม ระยะแรกของการศึกษาจะเป็นการสำรวจชุมชนโดยทั่วไป และหาช่องทางที่จะเข้าถึงข้อมูลพร้อมทั้งสร้างความคุ้นเคยกับสมาชิกในชุมชน โดยเริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2541 - กรกฎาคม 2541 และเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2541 - กันยายน 2542

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนบ้านพระนอน หมู่ที่ 5 และชุมชนบ้านสันเหมือง หมู่ที่ 7 เพราะผู้วิจัยมีพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชนดังกล่าวคือ ผู้วิจัยและนายมานพ สุวรรณชมภู ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 มีความสนใจในการตรวจสอบเครื่องยนต์เล็กเหมือนกัน และได้เคยร่วมกันทำการตรวจสอบให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านสันเหมืองอยู่เสมอ ประกอบกับผู้วิจัยเป็นข้าราชการครูในท้องถิ่นอีกด้วยจึงช่วยลดความแปลกแยกระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัย

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ดังนี้

1. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน
2. ตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ที่ต่างกัน
3. ตรวจสอบข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการจัดเก็บข้อมูลอยู่ตลอดเวลา และนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์จนได้ข้อสรุป เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1. ระบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชุมชนชนบท
2. ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน
3. ปัจจัย และเงื่อนไขที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อหาข้อสรุปในลักษณะการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)